

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Naziv originala:
Wallace Stegner
CROSSING TO SAFETY

Copyright © 1987 by Wallace Stegner

By arrangement with the proprietor.

All rights reserved.

Translation Copyright © 2023 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-04848-3



Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

VOLAS STEGNER

. Na
sigurnom
mestu

Prevela Ljiljana Petrović Vesković

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2023.

*Posvećeno M. P. S., u znak zahvalnosti
za više od pola veka ljubavi i prijateljstva,
i prijateljima kojima smo bili blagosloveni.*

*Vremenu sve spreman sam da dam – sve osim onog
Što uz srce privih. Jer zašto da prijavim stvari zabranjene
Koje kraj carinika usnulih prenesoh do druge strane?
I sad stojim tu, na sigurnom tlu, i ne marim više,
I sve od čega odbih se rastati u meni i dalje diše.*

Robert Frost

PRVI DEO

Plutajući naviše kroz zbrku snova i sećanja, vijugajući kao pastrmka kroz prstenove pređašnjih izranjanja, izbijam na površinu. Oči mi se otvaraju. Budan sam.

Mora biti da ljudi tako vide kad im skinu zavoje posle operacije katarakte: svaki detalj je oštar kao da ga vidiš prvi put, a opet nekako poznat, iz vremena koje je prethodilo slepilu, tako da se ono što vidiš i ono čega se sećaš stapaju kao dve slike posmatrane kroz stereoskop.

Očigledno je veoma rano. Prigušena svetlost, ništa jača od sumraka, provlači se pored krajeva navučениh roletni. Ali vidim, ili se sećam, ili oba, prozore bez zavesa, gole krovne grede, drvene zidove na kojima nema ničeg osim kalendara, koji je, kako mi se čini, stajao na istom mestu kad smo poslednji put bili ovde, pre osam godina.

Ono što je tad delovalo agresivno spartanski sada deluje naprosto pohabano. Ništa nije osveženo ni dodato još otkako su Čeriti i Sid prepustili taj posed svojoj deci. Trebalo bi da imam osećaj kao da sam se probudio u jeftinom motelu u nekoj zabiti, ali nije tako. Proveo sam previše dobrih dana i noći u ovoj brvnari da bih se osećao potišteno.

Dok mi se oči privikavaju na polumrak i dok podižem glavu sa jastuka da bolje osmotrim prizor, čak primećujem da u toj sobi ima nečeg čudesno utešnog, neke topline koja provejava kroz prividnu turobnost. Ne samo zbog nespornih asocijacija već i zbog kolorita. Neobrađena borovina na zidovima i tavanici smekšala je tokom godina, poprimivši raskošnu boju meda, kao da je upila toplinu ljudi koji su to mesto pretvorili u utočište za svoje prijatelje. U tome vidim neko znamenje; i mada sebe podsećam zašto smo ovde, ne mogu da potisnem osećaj dražesne prisnosti u koju sam uplovio odmah po buđenju.

Vazduh je jednako poznat kao sama soba. Tipičan za takve letnji-kovce, prožet mišjim vonjem, i slabim i nimalo neprijatnim sećanjem na tvorove u podnožju kuće, ali negde oko svega i kroz sve to nazirem izvesnu oštrinu, kao da se nalazim na visini od dve hiljade metara. Naravno, to je puka iluzija. Ono što miriše na nadmorsku visinu zapravo je geografska širina. Kanada se nalazi samo dvadesetak kilometara ka severu, a ledena ploča koja je ostavila tragove po čitavom tom području nije zauvek nestala, samo se povukla. Nešto u vazduhu, čak i u avgustu, predskazuje njen povratak.

U stvari, kad bi mogao da zaboravi na smrtnost, a to je ovde bilo lakše nego na većini drugih mesta, čovek bi se skoro našao u iskušenju da poveruje da vreme teče ukrug a ne linearno i progresivno, kao što naša kultura uporno pokušava da dokaže. Sagledani iz geološke perspektive, mi smo fosili u procesu nastanka, stvari koje će biti pokopane i potom iznova otkrivene da se nad njima iščuđavaju stvorenja iz neke poznije ere. Sagledani bilo u geološkim ili biološkim okvirima, mi kao pojedinci nismo vredni pažnje. Nijedna jedinka ne razlikuje se bitno od ostalih, svaka generacija predstavlja repliku svojih roditelja, stvari koje gradimo s namerom da nešto ostavimo za sobom nisu mnogo trajnije od mravinjaka i ni približno tako trajne kao koralni grebeni. Ovde se sve vraća nazad u sebe, ponavljajući se i obnavljajući, i sadašnjost se jedva može razaznati od prošlosti.

Sali još spava. Izvlačim se iz kreveta i bosim stopalima krećem preko hladnog drvenog poda. Dok prolazim pored kalendara, on mi kategorički stavlja do znanja da to nije onaj kalendar kog se sećam. Na njemu stoje sasvim precizne odrednice. Godina 1972, mesec avgust.

Vrata škripe dok ih otvaram. Oštar vazduh, siva svetlost, sivo jezero u podnožju, sivo nebo koje se nazire kroz čuge čiji vrhovi sežu daleko iznad trema. Više puta tokom prohujalih leta Sid i ja smo sekli neka od tih divljih stabala da obezbedimo više svetlosti za gostinsku kolibu. Ali uspevali smo da uništimo samo određene jedinke, nikad da osujetimo samu vrstu. Čuge vole ovu strmu obalu. Poput svih živih vrsta, grčevito se drže svoje teritorije.

Vraćam se i uzimam odeću sa stolice, istu odeću u kojoj sam stigao iz Nju Meksika, i oblačim se. Sali i dalje spava, iscrpljena od dugog leta i

petosatne vožnje od Bostona. Imala je veoma naporan dan, ali nije htela da prekine putovanje. Budući pozvana, bila je čvrsto rešena da dođe.

Zastajem na minut, osluškujući njeno disanje, pitajući se da li smem da izađem i da je ostavim samu. Ali vidim da je u dubokom snu i da će to potrajati još neko vreme. Niko neće svraćati u ovo doba. Taj rani komad jutra pripada samo meni. Na vrhovima prstiju izlazim na trem i stojim izložen onome što bi, koliko čula mogu da mi kažu, jednako lako mogla biti 1938. kao 1972. godina.

Niko još nije ustao na imanju Langovih. Nema svetlosti koja se provlači kroz krošnje ni mirisa dima u vazduhu. Krećem sunderastom šumskom stazom pored šupe za drva i izlazim na drum, gde se susrećem sa nebom, koje na istoku već postaje svetlije, i sa jutarnjom zvezdom koja sija postojano kao fenjer. Malopre, u senci čuga, mislio sam da je oblačno, ali sad vidim da je nebo bledo, široko, bez traga oblaka.

Stopala mi odmiču niz drum, ka kapiji i kroz nju. Odmah iza kapije put se račva. Ignorišem put za Ridž haus* i krećem uzanom zemljanom stazom koja vodi oko brda sa desne strane. Džon Vajtman, čija se brvnara nalazi na kraju staze, umro je pre petnaest godina. Više nije tu da se buni što gazim preko njegovih brazdi. To je put koji sam prešao stotinama puta, dražestan izgubljen tunel između drveća, ovog jutra pun ptica i sitnih stidljivih stvorenja koja šuščaju, moj omiljen put pod kapom nebeskom.

Sve je natopljeno rosom. Mogao bih da operem ruke u paprati, a kad otkinem list sa javorove grane, slap vode zapljusne mi glavu i ramena. Kroz belogoricu u podnožju brda, kroz pojas kedrova gde je zemlja močvarna od raštrkanih izvora, kroz šumarke smreke i balsamskih jela na strmoj padini, koračam budno, naslađujući oči. Vidim tragove rakuna u blatu, jedan odrastao i dvoje mladunaca, i zrelu travu otežalu od vlage, povijenu poput obruča za krocket, i pegave narandžaste pupavke, u ovo doba godine pljosnate, pa čak i udubljene tako da zadržavaju vodu, i minijature šume resaste i lepezaste mahovine. To je zemlja miševa i zečeva, ispunjena mrkim pećinama koje se kriju pod širokim suknjama smreka.

Noge su mi mokre. U obližnjem šumarku čujem belogrllog vrapca koji kao da kolebljivo uvežbava napola zaboravljenu pesmu. Skrećem

* Eng. – *Ridge House*: doslovno, „kuća na grebenu“. (Prim. prev.)

pogled ulevo, uz padinu brežuljka, pokušavajući da nazrem tračak Ridž hausa, ali vidim samo drveće.

Potom izbijam na padinu i odjednom vidim čitavo nebo, ogromno i puno svetlosti koja je progutala zvezde. Rubovi neba su posuti brdima. Nad planinom Stanard vazduh treperi poput usijanog zlata i, dok posmatram prizor, sunce izranja nad grebenom zureći pravo u mene.

Ovog puta u Batel Pond nismo došli iz zadovoljstva već iz duboke naklonosti i porodične solidarnosti, kao usvojeni članovi klana, zato što smo pozvani i očekivani. Ali u ovom trenutku ne osećam sumornu ozbiljnost situacije, isto kao što je nisam osetio ni kad sam se jutros probudio u staroj dotrajaloj gostinskoj kući. Sasvim suprotno. Pitam se da li mi je telo ikad bilo življe a um vispreniji, da li sam nekad bio u većem miru sa sobom i svetom oko sebe, nego u ovih nekoliko minuta dok stojim na toj brdovitoj padini posmatrajući sunce koje moćno i samouvereno izranja iznad mene i selo koje se pomalja u podnožju, potpuno nepromenjeno, sa jezerom nalik na lokvu svetlucave žive i nijansiranim zelenilom njiva i livada i šećernih javorova i šuma crne smreke, i sve to nekako postaje sve uzvišenije i toplije kako se izdužene senke skraćuju.

Da, to je bilo, i još jeste, mesto gde je u najboljim danima naših života prijateljstvo svilo svoj dom, a sreća zasnovala svoj glavni štab.

Kad se vratim do brvnare, zatičem Sali kako sedi na krevetu i vidim da je roletna – ona koja joj je najbliža, jedina koju može da dohvati – podignuta tako da se snop sunca uvlači u sobu. Sali pije kafu iz termosaa i jede bananu iz korpe sa voćem koju nam je Hali ostavila kad nas je sinoć spakovala na spavanje.

„To nije doručak“, objasnila je Hali, „već samo *hazari*. Kad ustanete idemo na branč, ali nećemo žuriti. Bićete umorni i trebaće vam vremena da se prilagodite. Dobro se naspavajte pa ćemo oko deset doći po vas. Posle branča vas vodimo u posetu kod mame, a po podne pravimo piknik na Folsom Hilu.“

„Piknik?“, rekla je Sali. „Je l' ona u dovoljno dobrom stanju za piknik? Mislim, ne treba to da radi samo zbog nas.“

„Ona je tako naumila“, rekla je Hali. „Rekla je da ćete biti umorni i da treba da se odmorite. A ako ona kaže da ćete biti umorni, onda je

bolje da budete umorni. I ako planira da idemo na piknik, onda idemo na piknik. Ali ne brinite, biće ona dobro. Čuva snagu za stvari koje su joj važne. Želi da sve bude kao u stara vremena.“

Podižem još dve roletne da pustim svetlost u zamračenu sobu.

„Gde si bio?“, pita Sali.

„Malo sam prošetao. Starim Vajtmanovim drumom.“

Sipam kafu za sebe i spuštam se na pletenu stolicu koje se sećam kao sastavnog dela nameštaja sa Nojeve barke. Sali me posmatra sa kreveta.

„I kako je bilo?“

„Lepo. Mirno. Dobri zemljani mirisi. To se nije promenilo.“

„Šteta što nisam mogla sa tobom.“

„Posle možemo zajedno. Kolima.“

„Ne. Po podne idemo na taj piknik. To mi je dovoljno.“ Sali otpija gutljaj kafe, posmatrajući me preko ivice šolje. „Zar to nije tipično za nju? Stoji pred vratima smrti, a opet hoće da sve bude kao u stara vremena. I naređuje svima da se postaraju da tako *bude*. I još brine da li ćemo nas dvoje biti umorni. Ah, njen odlazak ostaviće takvu rupu! Doduše, ta rupa je *već tu*, još otkako... Jesi li osetio neko odsustvo?“

„Ne, ne odsustvo. Samo prisustvo.“

„Drago mi je ako je tako. Ne mogu da zamislim ovo mesto bez njih. Bez oboje.“

Neki ljudi usled dugotrajne nemoći počinju da deluju kao sveci, drugi tonu u samosažaljenje, treći postaju puni gorčine. Ali, u Salinom slučaju, nemoć je samo izbistrila njenu prirodu, učinila je još vernijom sebi. Čak i dok je bila mlada i zdrava, delovala je tako smireno, tako distancirano od ljudske jare i povređenosti, da je njena pojavnost lako mogla zavarati ljude. Sid Lang, koji izuzetno dobro zapaža stvari, i koji je svojevremeno čak bio pomalo zaljubljen u nju, zvao ju je Prosperina, šaljivo citirajući Svinbernovе stihove:

*Bleda, s one strane dveri, bez drhtaja,
Vencem lišća nepomičnog krunisana,
Stoji ona što sve stvari smrtne
Zgrće hladnim besmrtnim rukama.*

Njene hladne besmrtnne ruke pretvorile su se u našu privatnu pošalicu. Ali još mnogo ranije, još u ono doba kad bi majka morala da je ćušne kao paket na bilo koje zgodno mesto, Sali je savladala umetnost smirenosti, isto kao lane koje uči da leži nepomično, kamuflirano, čak ni mirisom ne odajući svoje prisustvo, tamo gde ga majka košuta ostavi. Još u to rano doba neka ruka joj je zagladila čelo učinivši ga glatkim poput kamena i gledajući je, čovek ima utisak da je iznutra jednako mirna kao spolja. Ali ja je tako dugo poznajem. Godine i bolest izbrusile su joj crte, darujući krhku eleganciju slepoočnicama i jagodičnim kostima, i sva njena suština sad je koncentrisana u očima.

Njene oči protivreče tom pasivnom trpeljivom licu, zamučene i uskomešane. Pogled joj se prikiva za šake, za prste koji se prepliću, raspliću, iznova prepliću, i kad progovori, čini se kao da se obraća njima a ne meni. „Noćas sam je sanjala. Probudila sam se s njenom slikom pred očima.“

„To je sasvim razumljivo.“

„Sanjala sam da se svađamo. Tražila je da nešto uradim, a ja nisam htela, i ona se strašno naljutila. I ja sam bila ljuta. Zar nije tužno da...“ Zastaje, a onda, kao da sam pokušao da se usprotivim, žučno nastavlja, „Oni su jedina porodica koju smo ikad imali. Naši životi bili bi sasvim drugačiji i mnogo teži bez njih. Nikad ne bismo upoznali ovo mesto ni ljude koji su nam toliko značili. Tvoja karijera krenula bi sasvim drugačijim tokom – možda bi se zaglibio na nekom provincijskom koledžu. Da nije bilo Čeriti, ja sad ne bih bila živa. Ne bih imala volje da ostanem u životu.“

„Znam.“

Sedim leđima okrenut prozoru. Na stolu pored kreveta stoji čaša sa vodom koju sam tu sinoć ostavio za Sali. Pljosnati snop sunca pada na staklenu čašu i lansira svetlucav ovalni odsjaj na tavanicu. Pružam stopalo i ono udara o sto. Duga na tavanici podrhtava. Podižem ruku i zaklanjam čašu od svetlosti. Duga nestaje.

Sali me posmatra, blago se mršteći. „Šta pokušavaš da mi kažeš? Da je sve gotovo? Da treba to da prihvatim? Ali neću! Sita sam prihvatanja. Neću više da slušam kako bog oblikuje leđa po samaru koji treba da nose. Ko je to rekao?“

„Ne znam. Ja nisam.“

„To je možda istina, ali dosta mi je oblikovanja. Probudim se ovde, gde me sve podseća na njih, i sanjam da se svađamo, i pomislim kako sebi dopuštam da sudim o njoj, i koliko je vremena prošlo, i dođe mi da briznem u plač.“

Pravi zgroženu grimasu, kao da prekoreva sebe. Razmenjujemo smušen pogled. Kažem, jednostavno zato što mi se čini da treba da pokažem da to i mene pogađa: „U redu, u jednom trenutku *jesam* osetio izvesno odsustvo. Sinoć. Znao sam da Čeriti neće izaći napolje s baterijskom lampom da nas dočeka, ali sam očekivao da Sid bude tu. Valjda je morao da ostane tamo gore sa njom. Tek tad sam shvatio koliko je stvar ozbiljna. Tek tad mi se srce steglo od zebnje, kad sam među odborom za doček ugledao samo Hali i Moa. Ali sam jutros zaboravio na to i sve je ponovo izgledalo kao nekada.“

„Bilo bi mi draže da to nije pomenula, to kako ćemo biti previše umorni da jutros odemo tamo. Zar to ne liči na nju? Mislim da nema druge nego da sačekamo do podneva. Hoćeš da mi pomogneš da ustanem? Moram do toaleta.“

Stavljam joj proteze i hvatam je ispod pazuha, postavljam je na noge i dodajem joj štake. Ona naslanja podlaktice na ležišta i teturavo kreće ka kupatilu dok ja koračam za njom. Kad zastane ispred toaleta, savivši se da otključa mehanizam na kolenima, pomažem joj da se spusti na dasku i potom je ostavljam samu. Posle nekog vremena kuca na zid dajući mi znak da se vratim i da joj pomognem da ustane. Ponovo zaključava gvozdena kolena i uspravlja se da se umije nad lavabo koji je zamrljan flekama od kamenca iz izvorske vode. Posle nekoliko minuta napušta kupatilo. Kosa joj je očešljana, a tragovi sna sprani sa lica. Stigavši do kreveta, ponovo se savija da otključa kolena i spušta se na izgužvane prekrivače. Podižem joj noge pomažući joj da zauzme udobniji položaj i da se nasloni na jastuke.

„Kako se osećaš? Jesi li dobro?“

„Možda je Čeriti u pravu. Stvarno sam umorna.“

„A šta kažeš da još malo odspavaš? Hoćeš li da ti skinem proteze?“

„Bolje ih ostavi. Da te ne mučim ako ponovo moram u toalet.“

„Ne mučiš me.“

„Oh“, kaže ona, „naravno da te mučim!“ Oči joj se zatvaraju. Potom se ponovo osmehuje. „Hoćeš li da nam oljuštiš pomorandžu?“

Ljuštım pomorandžu i sipam preostalu kafu iz termosaa. Naslonjena na dasku nad uzglavljem, sa opruženim nogama koje podsećaju na tanku pravu liniju ispod ćebadi, Sali nabacuje onaj odvažno drzak izraz lica, kao da kaže *Kako je ovo zabavno!*

„Sviđa mi se to s *hazarijem*“, kaže. „A tebi? Kao nekad davno u Italiji, kad bismo se rano probudili i ti bi onda skuvaao čaj. Ili u hotelu *Tadž Mahal* u Bombaju. Sećaš se tamošnjeg *hazarija*? Samo što su nam tamo servirali voće i čaj, umesto voća i kafe. Jedino što nedostaje je veliki ventilator na plafonu, nalik na onaj koji je Lang polomila kad ga je gađala jastukom.“

Osvrćem se oko sebe posmatrajući gole zidove, gole stubove, gole grede, gole zelene roletne. Svaki deo tog poseda, pa čak i glavna kuća, izgleda manje-više isto. Čeriti je tom mestu nametnula gotovo asketsku strogoću, ne praveći ustupke ni sebi, ni svojoj porodici, ni gostima. „Pa“, prosto moram da kažem, „ovo *teško* liči na *Tadž Mahal*.“

„Ovo je još bolje.“

„Ako ti tako kažeš.“

Držeći svoju polovinu pomorandže, Sali spušta poluzgrčenu šaku na krilo – šaku koju više nikad neće moći potpuno da otvori jer smo onih dana, dok je bila priključena na čelična pluća*, svi odreda, pa čak i Čeriti, koja je uvek na sve mislila, bili toliko zabrinuti da li će Sali nastaviti da diše da smo potpuno zaboravili da se pozabavimo njenom rukom. I tako joj je šaka ostala predugo stisnuta u istom položaju. Njen kontrolisan spokoj, njeno prihvatanje i pomirljivost, njena čvrsta stoička fasada, na trenutak se ponovo raspršuju. Lice žene koja gleda u mene je emotivno i preumorno.

„Ah, Lari“, kaže optužujućim tonom, „to te ipak rastužuje. Isto koliko i mene.“

„Samo kad se smejem“, kažem, jer znam da Sali ne podnosi malodušnost ništa više od Čeriti. Ona prihvata suptilan prekor, dopušta mi da je ušuškam i poljubim, i ponovo se osmehuje. Navlačim roletne. „Hali i Mo će doći tek za dva-tri sata. Odspavaj još malo. Tek je pet ujutru, po vremenu u Santa Feu. Probudiću te kad stignu.“

* Uređaj za neinvanzivnu mehaničku ventilaciju disajnih puteva, ranije široko korišćen za sprečavanje fatalnih posledica dečje paralize. (Prim. prev.)

„Šta ćeš ti raditi?“

„Ništa. Sedeću na verandi upijajući prizore i mirise i tragaću za *temps perdu*.“*

Što zapravo i radim, prilično dugo. To ne iziskuje nikakav napor. Sve me u stvari poziva da se prepustim tome. Posmatrano s izdignute verande, drveće koje se spušta ka jezeru predstavlja mnogo više od prizora poznatog i voljenog mesta. To je habitat sa kojim smo nekad bili u potpunosti stopljeni, nalik na Mirno kraljevstvo u kome je vrsta poput naše mogla nesmetano da evoluirá penjući se uz stepenike bivstva. Dok sedim tu, s tom slikom pred očima, ponovo, isto kao malopre na Vajtmanovom drumu, bivam ošinut spoznajom o nepromenljivosti. Svetlost nostalgично zapljuskuje prohujala jutra i optimistično najavljuje jutra koja će tek doći.

Ništa ne remeti sveopšti mir – ništa osim pesme ptica i povremenog kucanja i treskanja vratima, zvukova života koji se budi u brvnarama skrivenim među drvećem sa leve strane. Samo jednom kroz vazduh se razleže stran nametljiv zvuk – brektanje motora koje postaje sve glasnije, sve dok iza rta ne izroni beli čamac praćen siluetom muškarca koji skija na vodi, skrećući ka zaklonjenom zalivu i ostavljajući za sobom širok trag po kome skijaš izvodi svoje bravure. Čamac i skijaš prave veliku petlju oko zaliva, potom kreću nazad i buka naglo jenjava čim zamaknu iza rta.

Još je prerano za takve egzibicije. Doduše, moram priznati da to svedoči o delimičnoj promeni. U stara vremena, četrdeset akademika bi poput srditih patuljaka izjurilo iz svojih intelektualnih dvoraca zahtevajući trenutnu obustavu buke.

Ali, s izuzetkom tog sitnog incidenta, na verandi vlada isti mir koji sam nekad poznao. Sećam se kad smo prvi put došli ovde, i kakvi smo tada bili, i naprasno shvatam koliko mi je godina, da sam već pregurao šezdeset četvrtu. Mada sam čitavog života bio zauzet, možda i previše, sad mi se čini da sam za sve to vreme postigao malo toga što je istinski važno, da moje knjige nikad nisu ispale onako kako sam ih zamišljao, da sve moje nagrade – pristojni prihodi, ugled u javnosti, književna priznanja i počasne titule – predstavljaju puku šarenu lažu, da to svakako nisu stvari koje bi trebalo da zadovolje jednog zrelog čoveka.

* Fr. – *temps perdu*: izgubljeno vreme; aluzija na čuveni roman Marsela Prusta, *U potrazi za izgubljenim vremenom*. (Prim. prev.)

Šta se desilo sa strašću koju smo svi nosili u sebi, strašću da postanemo bolji, da ostvarimo svoj potencijal, da ostavimo trag na ovom svetu? Naše najvatrenije rasprave uvek su se vodile oko toga kako da pružimo svoj *doprinos*. Nismo marili za nagradu. Bili smo mladi i ozbiljni. Nikad se nismo zanosili idejom da posedujemo politički dar da preuredimo društvo ili osiguramo društvenu pravdu. Osim bazičnog minimuma, novac nam nikad nije bio cilj. Neki od nas su čak smatrali da novac ne donosi ništa dobro – odatle Čeritina sklonost ka strogoći i jednostavnom životu. Ali svi smo se nadali da ćemo, svako u skladu sa vlastitim sposobnostima, predstavljati oličenje vrlog i dostojnog života. U mom slučaju, to se uvek postizalo kroz reči; Sid se ispoljavao na isti način, samo sa manje samopouzdanja. Salin doprinos zasnivao se na saosećajnosti, ljudskom razumevanju, blagosti prema ljudskoj zadrnosti ili slabosti, dok se kod Čeriti sve vrtelo oko organizacije, reda, delovanja, podupiranja nesigurnih i usmeravanja kolebljivih.

Ostavi svoj trag u svetu. Ali je svet umesto toga ostavio svoj trag na nama. Postali smo stari. Život nam je skresao krila i tako sad ležimo čekajući da umremo, ili hodamo na štakama, ili sedimo na verandi koja je nekad bila zapljusnuta bujicom svežih sokova, i osećamo se tako staro, nepodesno i zbunjeno. Ponekad, kad zapadnem u određeno raspoloženje, mogao bih izjaviti da smo svi kao ulovljene zverke, mada, naravno, nismo ništa više ulovljeni od većine drugih. Ako ništa drugo, treba da budemo zahvalni što naši životi nisu poprimili štetan ili destruktivan tok. Manje srećni od nas bi čak mogli da nam zavide. Čak se usuđujem da na svoj život gledam sa primesom smernog praštanja, jer koliko god da sam u mladosti bio zelen, budalast i optimističan, i koliko god da sam nezgrapno prohramao kroz završne deonice ovog maratona, ne mogu da optužim sebe da sam bilo šta radio iz loših pobuda. Isto važi za Sali, Sida i Čeriti – za čitavu našu četvorku. Napravili smo mnogo grešaka, ali nikad nikog nismo sapleli da bismo iz toga izvukli korist za sebe, niti smo išli nedozvoljenim prečicama kad u blizini nije bilo budnog sudije. Istrčali smo kompletan maraton brekćući i dahćući čitavim putem.

Nisam uspeo dovoljno dobro da upoznam sebe, ni tada ni sada. Ali sam u dušu upoznao tu šaćicu ljudi koje volim i kojima verujem. Osećanja koja gajim prema njima su jedini deo mog bića koji nikad nisam doveo u pitanje, iako je moj odnos prema njima više puta bio na iskušenju.